

25 чылдың август
1-де үнүп эгелээн

ШЫН

НИИТИЛЕЛ-ПОЛИТИКТИГ СОЛУН

№ 131
(18718)

2015 чылдың
ноябрь 26
четверг

Садар өртээ хостуг

<http://shyn.ru>

shyntuva@mail.ru

shyntuva@yandex.ru

ҮШ-КӨЖЭЭНИҢ МАЛЧЫННАРЫ

Араттар Диизеңмаа Маадыевна биле Демир-оол Салчакович Дотпаалар.

ии-Хем кожуунуң «Саян» совхозунуң
ерлиг салбырының малчыннары
ан Демир-оол Салчакович биле
еңмаа Маадыевна Дотпаалар ажил-
келген чылдарында үргүлчү бедик
үзүлгөргө болуп, 100 хойга онааш-
90-дан өрү хураганнарны камгалап
елгеннер. А бир чылын 100 хойга
штыр 154 хураганны алган чери база
Бир хойдан ортумаа-биле чылда-ла 3
грамм ажыг дүктү кыргып ап турган.
кулап келген чылдарында мурнакчы
чыннар, чижеглеп алырга, ниити-
иле 15 муң хураганнарны өстүрүп,
онна хире дүктү төрөөн совхозунга
руп бергеннер.

ывага болгаш чуртка экономиктиг
ал 90 чылдарның эгезинде хенертен
ок өскөрли берген. Малчыннар када-

рып турганы күрүнениң хоюн совхозунга
хүлээдип берипкеш, бодунуң хуу малын
чыгаш, араттай берген. Элээн болганда
Дотпаалар хуу малының бажын өстүрүп
шыдаанын, чаа-даа байдалдарда ажил-
дап билирин көргүскөн. Өгбелерниң
шаг-төөгүдөн бээр чурттап чорааны Биче
Баян-Колдуң Үш-Көжээ деп черни хуужу-
дуп алган. Ам ында сиген кезер шөлдер,
ногаа, картошка тарыыр черлер дээш,
чүнү чок дээр.

Бо рынок үези бодунуң хоойлуларын,
негелделерин кижилерге дөгээр: шын са-
нааш, шийтпирлээш чоруткан болзуңза,
аксың-кежи, эки амыдыраар сен, а чок
болза, хамык чүве тайлы бергени ол.
Көдээ ажил-агый болза, малды өстүр, ка-
дар, семирт. Белен продукцияны — зытти,
дүктү, сүттү бүдүр, садып-саар. Бодунуң

бүдүргөн продукциязын садып, рынокка
каш хонук улаштыр турар малчын ховар-
ла. Ооң кадында сээң продукцияң дүргөн
үрелиичел, чурттап турар черинден
сөөртүп эккээри нарын болгаш берге. Ын-
чангаш ол бүдүрүп алган продукцияңны
мырыңай чиик өртөккө сайгарарынче сени
албадаптар.

Дотпаалар боттарының бүдүрүп
алган продукциязын ажыктыг кылдыр
сайгарарының эвин база тыва бергеннер.
Бо талазы-биле оларның ажылы шуудай
бергенин Дотпааларның кыштаанга чо-
рааш, херек кырында көрдүм. Шагда ыш-
каш даамай олар үе чогуң Дотпааларның
кылып, бүдүрүп турар үүле-херээндөн
көрдүм.

Владимир ЧАДАМБА.

Авторнуң тырттырган чуруу.

Тываның Баштыңының ажыл-херээ

ЧОН РЕГИОН УДУРТУКЧУЗУНЧЕ...

Муниципалдыг эрге-чагыргаларның
шиитпирлээр ужуругайтырынын чурт-
такчылар эпти-ле регион удуртукчу-
зундан дилээр ужуруга таваржып турар.

Кызылда чурттап турар Айна Көк-кыс
ноябрь 12-де Тываның Баштыңының
хүлээп алыышкынынга келгеш, Мир
болгаш Складская кудумчуларында
чурттап турар барык 70 хире өг-бүле
берге байдалга таварышкан, суг алыр
кудуктуң септелгези июль айда-ла эге-
лээн, төнмөстээш туруп берген дээрзин
хомудап чугаалаан.

Ынчан Шолбан Кара-оол ол айты-
рыг шийтпирлеттинер, үстүндө дилегни
Кызыл хоорайның мэриязының канчаар
күүсеткенин бир неделя болгаш хынаар
мен деп аазаан. Понедельникте респуб-
лика Баштыңы Шолбан Кара-оол кудук
септеттинген бе дээрзин хынаары-биле
орук ара Мир кудумчузун таварып эрт-
кен. Ооң ажилдап турарынга бүзүрзэн.
Кудукту долгандыр кажалап каарын
Кызылдың мэринге немей дааскан.

КЫДАТ ДЕЛЕГАЦИЯ УЖУРАШКАН

Кыдат Улус Республиканың Синь-
цзян-Уйгур автономнуг можунуң
Улусчу чазааның даргазының оралак-
чызы дээрги Ши Даган баштаан деле-
гация Тывага ноябрь 21-23 хүннеринде
кээп чораан.

Кыдат делегацияның составында
СУАМ-ның чазааның экономиктиг яамы-
лар болгаш ведомстволарының удур-
тукчуларындан аңгыда, элээн каш улуг
компанияларның төлээлери «Шиди
Цзин Ма» (садыг логистиказы) инвести-
ция компаниязының, Синьцзянның тран-
спорт тудуг корпорациязының төлээлери
база КУР-нуң Коммерция яамызының
төлээлери бар.

Тываның Баштыңы ужуражылга
үезинде Кыдаттан делегаттар-биле кады
боттандырып болур төлөвилелдерни сай-
гарып чугаалашкан.

gov.tuva.ru.

Чагыдылга – 2016

«ШЫН» — ЧОНУНУ СОЛУНУ

2016 чылдың «Шын» солунуң чагыдылгасы Тываның
бүгү почта салбырларында болгаш «Тывапечать» КХН-
ниң киоскилеринде бо хүннерде чоруп турар.

Ынчангаш «Шынны» үезинде чагыдып алырын-
че республиканың ырак-чоок булуңнарында чурт-
тап турар хүндүлүг чонувусту — бижикчилеривисти,
номчукчуларывысты кыйгырдывыс!

Хүндүлүг чонувус!
«Шын» солуну үезинде
чагыдып номчуңар.

ЧАРЛАА БОЛГАШ РЕКЛАМА БЕРИКЧИЛЕРИНИҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ!

Силерниң чарлалдарыңарны
бүгү Тыва «Шын» солундан номчуп
алыр. «Шын» — республиканың
бүгү хоорай, суурларының девис-
кээринде чедип турар солун. Ын-
чангаш ооң арыннарын ажыглап,
чарлалдарыңарны чиик өртөккө
салырын сүмелеп тур бис.

Харылзажыр телефону:

8(394)22-2-18-10.

Делегейниң чидиг айтырыы

КАРА САГЫШТААН ЧОРУК

Россияның Су-24 деп самолёду Сирияга дүжүр аткан үлгедигни чурттуң Президентизи Владимир Путин «Кара сагыштаан чорук» деп санаан.

Россияның ол самолёду Турцияның шүүргедекчи ужал чүүлү ноябрь 24-те, Сирияның девискээринге, бодунуң чуртунуң кызыгаарындан 5 км хемчээлге чорда, дүжүр аткан. Владимир Путин Россияның шериглери амы-тынын артынга кагаш, террористер-биле маадырлыг демисежип турда, ындыг үлгедигни эң кара сагыштыг аажылал, терроризмге дуза деп санаар дээрзин айткан. Ындыг меделелди ол Иорданияның хааны Абдалла II-биле ужуражылга үезинде кылган.

«Бо болушкун терроризм-биле демиселдин кызыгаарын ажил турар. Бистиң шериглеривис, амы-тынын камнавайн, дайылдажып турда, бо чорукту терроризмниң дузалакчыларының кара сагыштыг чоруу деп көөр апаар» — деп, демделээн.

Россияның агаар суднозун Турцияның шериг-агаар күштери «агаар-агаар» ракета-биле дүжүр аткан, Су-24 кымга-даа кыжанмаан, Турцияның кызыгаарын-даа үрөвээн дээрзин Владимир Путин дыңнаткан. «Ислам күрүнезиниң» террористери, үлгедиглерни чүнү-даа тоовайн, кылып турар, чүге дээрге чамдык күрүнелер акша-хөрөңги-биле-даа, боо-чепсек-биле-даа деткип турар. ИГИЛ-де акша бажын ажыг, ол нефть база садып турар, ооң кырынга дыка хөй күрүнелерниң дузасынга даянып келген, ынчангаш кара туразында аажылаар чоруунуң чылдагааны ында» — деп, ол немээн.

Бо болушкуну Анкара ол самолёт бистиң девискээривисче ханылап

кирген деп мегелеп тайылбырлап турар. Турцияның чингине штавы Су-24 агаар чурумун 10 катап үрээн, ооң соонда шүүргедекчилер соуг бээр ужурга таварышкан деп турар. Ол сөстөрни РФ-тиң Камгалал яамызы буруу шаап, Россияның самолёду Сирияның агаар делгеминге чораан деп бүзүредип турар, ону контроль херекселдери бадыткаар.

Су-24-түн ийи уждукчузу иелээ черже шурап четтигилкен. Оларның бирээзи дораан тыылган. Сөөлгү медээлерден алырга, ийиги уждукчуу Сирияның шериглери база тып алганнар, ол эмнелгеде.

Россияның Президентизи Владимир Путин бо халаптың соонда Россия-Турция харылзаалар аар уржуктарлыг болур дээрзин айткан. Бо байдалга хамаарыштыр РФ-тиң Күрүне думазының делегей херектериниң талазы-биле комитеттин даргазы Алексей Пушковтан журналистер кандыг уржук дугайын чугаа чоруп турарын, ол үлгедиг дипломаттыг харылзааларны үзеринге чедирип болур бе дээрзин сонуургааннар.

— Дипломаттыг харылзааларны чүгле дайылдажып дей берген ийи чурттуң аразынга үзер. Германия-биле бистиң харылзаавыс 1941 чылдың июнь 22-де үзүлгөн. Мындыг таварылгада чурттуң элчинин ол агрессии хөделиишкннер кылган чурттан дедир кыйгытып, ооң мында төлээзин чандырып болур. Бо безин ийи таланың харылзааларының аажок баксыраанының улуг бадыткалы-дыр — деп, ол тайылбырлаан.

Россияның даштыкы херектер сайыды Сергей Лавров Турцияже аян-чоруун соксадыр деп шийтпирлээн.

«Российская газета» солун.

Партияларда болгаш шимчээшкннерде

«ПАРТИЯ БИЛЕДИ КИЖИ БҮРҮЗҮНГЕ ҮНЕЛИГ»

«Чаңгыс демниг Россия» партияның Тыва регион салбырының XXVII республика конференциязы Кызылга болуп эрткен.

«Чаңгыс демниг Россия» политиктиг партияның регион чөвүлелиниң 2015 чылдың октябрь 5-те шийтпиринге дүүштүр бо конференцияны чылдырган.

Чаңгыс партияда өөрү-биле Тываның Баштыңы, «Чаңгыс демниг Россия» партияның Дээди чөвүлелиниң кежигүнү Шолбан Кара-оол ужурашкан. Оларның мурнунга ол мынча дээн:

— «Чаңгыс демниг Россия» — ол дээрге шынчы эжишкннерниң, чаңгыс бодалдыгларның командазы-дыр. Боттарывыстың ажил-чорудулгавыстың угланышкыны дээш харысалганы шуптувус алыр ужуруг бис. Партияның аталдары ниити күженишкннерден хамааржыр дээрзин бодаар херек. Партийжи даңзы езугаар соңгуткан депутаттарда боттарының соңгукчулары-биле ужурашпас чоруктар бар-дыр. Эрге-чагырганың үндезини — чон-дур. Ону утпаңар. Бистиң чуртувус, бистиң кожуунувус, бистиң республикавыс сайыразын деп бодаар болза, чүгле бодунуң хуу эрге-ажыктарын харап орбас херек. Кижиги бүрүзү бодунуң суурунун, кожуунунуң, республиказының ажил-амыдыралына киржир, каттыштырыкчы

күш болур ужуруг. Чүгле ындыг кижилер эрге-чагыргага ажилдап шыдаар. Партияның арга-шинээн үнелээр херек. Совет үеде кижиги бүрүзүнге партия биледи аажок үнелиг турган дээрзин улуг салгалдың кижилери бадыткаар. Биске база ындыг болур ужуруг. Бир-тээ, сен «Чаңгыс демниг Россияның» кежигүнү болгаш партияның шынзылгасын чоргаарал-биле эдилеп чоруур болзуңза, республиканың, бодунуң чуртунуң эрге-ажыктары дээш ажилдаар, харысалга чок болбас ужуруг сен. Партияны болгаш команданы шилип алырда, принципалдыг болуру чугула. Бөгүгү хуралга силер политчөвүлелдин составының айтырын шийтпирлеп, кадрларны солустурдуңар. Шын кылдыңар. Политиктиг чөвүлелдин составына чүгле Чазактың болгаш парламентиниң төлээлериниң кирери албан эвес. Аңаа хүндүткелдиг башкылар, эмчилер, аныяктарның удуртукчулары, пенсионерлер, оон туржук ажылы чок безин кижилер кирер ужуруг.

Чоокку чылдарда чугула соңгудла кампаниялары эгелээр. Моон соңгааргы сайзыралдың болгаш политиктиг турум чоруктуң кандыг болуру олардан дыка хамааржыр».

«Чаңгыс демниг Россияның» регион салбырының медээлеринден.

Ийи

хүн үргүл-

чүлээн-ярмар-

кадан хереглээн чүүлүн, кыжын чиир эът-чемин курлавырлап алыр дээш дыка хөй садып алыкчылар келген. Олардан ярмаркага хамаарыштыр санал-оналын айтырдым.

Евгения Кечеконна, сайгарлыкчы, Кызыл хоорай:

— Бо төлөвилелдин ачызында тыва чаагай, амданныг, чигирзиг чемнер бүдүрер арганы боттандырып эгеледим. Кандыг-даа нация чонда боттарының национал чаагай чемнери бар болгай, а бисте тываларда база бар. Ону чүгле чогаадып, бир тускай көргүзүр дээш, тыва далган, тараа, ааржы, өреме, чигир

холуксаалыг, борбактаан конфеталарны хаптааш, садарымга, чон дыка алырдыр. Кудадойлар үезинде конфет-чигир орнунга национал чем кылдыр улус күзелди-биле чагып, садып алыр. Ам Чаа чылга дээш дыка хөй чагыгны мында хүлээп ап олур мен.

Орлан Монгуш, Шекпээр суур, аныяк арат:

— Өг-бүлөм ишти Чодураа-биле малывысты малдавышаан, колдуунда белен кылдыр белеткээн, эъттен кылыгларны эккелдвис. Республика төвүнде эртип турар делгелге-садыглаашкыннарга доктаамал киржир боорувуска, бистиң продукциявыстың чаагай амданын чон эки билир болгаш, албан-биле сураг-

лап чедип кээр. Бо удаа манчыларывыс баштагы хүнде-ле арлы берди. Оон-даа хөйну эккээривис кай деп, өөм ишти-биле сүмележип олур бис.

Аржаана Иргит, Мөңгү Тайга кожуун:

— Тывада хамаанчы Россияда сурагжаан көдө ажил-агыйының алдары ажилдакчызы Өшкү-Са Аракчааевнаның ажы агыйының барааннары эзээде улуг хереглелде. Удаада сарлык малдың продукциязы — сүдүн, саржаа чөкпээн улус дыка сонугап садып ап турлар. Сарга дүгүнден сыраан ширте дөжөкти бирги хүнде-ле бижиги шуптузун мөөңү-биле садып апарды.

ТЫВАГА БҮДҮРГЕН ДЭЭШ

«Чаңгыс суур — чаңгыс бүдүрүлге» төлөвилели-биле бут кырында быжыг туруп келген сайгарлыкчы Каз-де кожуунуң Дерзиг-Аксында Семен Максимович Бочкарев, тудуг ыяжы-биле чурттаар бажыңнар, чунар-бажың, чайсерилер, мал кажаалары тудары-биле билдингир киле «Чаңгыс суур — чаңгыс бүдүрүлге» губернатор төлөвилели чедиишкнниг боттандырып турары дээш, сайгарлыкчы Бочкаревка «БЕЛМАШ ОМТЛ-97» маркалыг автомашинаны хүлээдип берген.

Тываның Чазаның мурнундан сайгарлыкчыга 1,5 млн рубль өртөктөгү ол улуг этти «Тывага бүдүрген» деп ылтыр демдекти улам сайзырадыры дээш бергени — төлөвилели чедиишкннин херечизи.

Айлаң МОНГУ

ДЕЛЕГЕЙНИ ДЕСКИНДИР ХАРЫЛЗАЖЫР

Тыва Республиканың девискээринге «Сан-чурагайларның дең эвезин чок кылыры» деп программаны боттандырып турарының дугайында республиканың харылзаа ажилдакчылары, тус черлерниң эрге-чагырга органның төлээлери, өөредилге черлериниң удуртукчулары, информация технологияларының башкылары болгаш амгы үениң харылзаа технологияларына хамаарылгалыг ажилдакчылар Улусчу чогаалдыг бажыңына чыышка чугаалашкан. Бо программаның кол сорулгазы — Тываның девискээринде 250-500 чурттакчылыг черлеринге амгы үениң соталыг харылзаазын болгаш интернетти чедирип, чонга бедик технологиялыг харылзаа ачы-дузанын дең-дески чедирерин чедип алыры.

Петербургка делегей чергелиг экономиктиг шуулган үезинде Россия Федерациязының Харылзаа болгаш массалыг коммуникациялар яамызының, Тыва Республиканың Чазаның болгаш «Ростелеком» ААН-ниң аразына 2015 чылдың июнь 18-те чарган Тыва Республиканың девискээринге инвестиция төлөвилелдерин боттандыра талазы-биле кады ажилдажылга дугайында Дугуржулга езугаар Тыва Республиканың девискээринге «Сан-чурагайларның дең эвезин чок кылыры» деп программаны боттандыра адыталып турар. Бо программа езугаар узуну 987 километр удазын-оптиктиг кабельди чер адаа-биле, хемнер кежир, тайга-даскыл ажыр шөйгөш, республиканың 16 суурларына бүзүрелди доктаамал соталыг харылзааны болгаш интернетти ажылгалга кириер. Ооң түңнелинде Хорум-Даг, Авыйган, Көк-Хаак, Сизим, Терлиг-Хая, Ак-Чыраа, Найрал, Хүт, Суш, Тарлаг, Успенка, Хөл-Өөжү, Ырбан, Шаңчы, Чал-Кежиг, Качык суурларның чурттакчылары бүзүрелдиг сота харылзаалыг интернетти апаарлар.

«Сан-чурагайларның дең эвезин чок кылыры» деп программа езугаар шөйгөн узуну 987 километр удазын-оптиктиг кабельдин 331

километр «Тывасвязьинформ» ААН-ни ажилдакчылары шөйгөн. Соталыг харылзааның болгаш интернеттиң шугумунга турар бүгү дериг-херекселди бүрүнү-биле садып алган, ону Тываже эккел эгелээн, элтеп тургузуп, ажылгалга кириери арткан.

Тыва Республиканың девискээринге «Сан-чурагайларның дең эвезин чок кылыры» деп программаны боттандырып турары-биле хөй баштыр чыышка Тываның Баштыңы Шолбан Кара-оол киришкеш, мындыг инвестиция программаны боттандырып турары федералда болгаш республика чергелиг эрге-чагырганың демниг кады ажилдажылганың херечизи. Программа Тываның ырак-узак булуңнарына социал-экономиктиг хөгжүлдизинге улуг идилиг, аныяк-өскөнниң өөредилгезинге, эрте билег чедип алырынга дыка ажыктыг бо деп чугаалаан. Тываның харылзаачыларының бо программага кириген үлүүн бедии-биле үнелеп, бисте нарын технологиялар талазы-биле ханы билигилгилер специалистер бары дөң өөрүнчүг-дүр деп демдегелеп, оларга өөрү четтиргенин бодунуң болгаш республиканың эрге-чагырганың мурнундан илередип, технологияның харылзаазын ажылгаар ирреглекчилерге ындыг улуг болушкун-биле байыр чедирген.

Тыва Республиканың девискээринге «Сан-чурагайларның дең эвезин чок кылыры» деп программаны боттандырып турары-биле холбаштыр чыышка ырак суурлардан келген башкылар, организацияларның ажилдакчылары, төлөвилели эрге-чагырга ажилдакчылары, делегейни дескиндир харылзаажыр арга биле тыптып кээр деп өөрүп турдулар.

Харылзааның инвестиция программаны шийгээдип алырынга 340 миллион рубль түнүг чарыгдалды үндүргөн. Үстүнде адылганыс ырак суурларга соталыг харылзаа болгаш интернетти бо чылдың декабрда чүзүңгө чедир кирип, ооң шенелде ажыгырын эгелей бээр.

Бистин

ТААКПЫЛААРЫН КААВЫТ!

Хүннүң чугула айтырыы

Бо чылдың ноябрь 15-ти ту-делегейниң таакпыдан ырлып, ойталаарының кылдыр чарлаан. Ын-гаш бистиң республиканың оттакчылары, эң ылаңгыя аяктары таакпылаарына хемчеглерге идепкей-ур киржип турар. Респуб-лика найысылалының шко-чылары эрткен неделяда игаретаны конфет, чигирге нап тур мен» деп акцияны танистап эрттирген.

Неделяның төнчүзүнде рес-публиканың аарыгларга удур ыкшылга база СПИД-ке удур тери, хоорай эмнелгелериниң ылдакчылары демнежи ал-ды. Кызылдың Арбат шөлүңге ыкшылдан адырлырының, ону ырының талазы-биле акцияны танистаан. Олар таакпылаа-га удур суртаал плакаттарын ку черлерге азып, орус, тыва дарда бижээн дептержигеш-ни эрткен-дүшкен кижилерге таакпыга сундулуг улустуң азынга эмчи шинчилгезин кы-л, делгереңгей тайылбырны ып келген чонга кылган.

Эмчилер, тускай эртемни-г таакпы тырттарга киж-кадыкшылынга багай сал-ының дугайында эртем чилелдеринге үндөзүлгөн эр-зэлери, информацияны

эрткен-дүшкен улуска, чыыл-ганнарга тодаргай чижектерге көргүзүп тургаш кылганнар. Эң ылаңгыя таакпыдан өкпе аарының рагы, чүрек, хан-дамыр аарыглары, судал, хан базышкыны, инфаркт болгаш өске-даа аарыгларның тыптып кээриниң болгаш олардан кан-чаар камгаланырының талазы-биле эмчилер тодаргай чижек-терни тайылбырлаан.

Таакпы ыжында сиңниккен хоралыг бүдүмелдер кижиниң чурттап эртер назынын кызырар. Таакпылаар кижиниң назыны таакпылаавас улуска бодаарга, 14 чыл кыска болур. Таакпылаар херээжен улустуң ажи-төлү деңгизи четпес төрүттүнүп, бүгү

назынында хоочураан аарыг-лардан чайлавазының айылы улуг. Таакпылаар эр улустуң эр-херээжен харылзаа тудар харыш-шинээ сулараар, а таакпылаар херээжен улустуң иштелип-саат-талыры болгаш уруг божууру берге болур.

Акцияга кээп киришкен чон, аныктар таакпы тырттарга ка-дыкшылга чүү хире хоралының дугайында чылдагааннарын билип алгаш, таакпылаар чаң-чылын каарын шийттирлеп алган улус бар. Чонувусту таакпының аспаандан уштунарын кыйгыр-дывас.

Владимир ЧАДАМБА.
Авторнуң тырттырган чуруу.

Спорт

МӨҢГҮН МЕДАЛЬ — ТЫВАДА

Россияның бирги чери дээш «бистиң мастерлери» деп тулг хуреш маргылдаазы аржинский хоорайга бо-эрткен. Россия чергелиг ылдаага бистиң Тывадан ртчулар база киришкен. Р-ниң хоочуннар аразын-хостуг хурешке 7 дакпыр пиону, хостуг хурешке спорт теринге кандидат Павел гушович Мандыт 69 деңгизге ги черни алгаш, мөңгүн альды төрөөн Тывазынга нап берген.

РФ-тиң Хостуг хуреш феде-рациязының президентизи М.Г. Мамашвили Павел Ман-дытка мөңгүн медальды база хүндүлел бижики байырлыг байдалга тывыскан.

Павел Монгуш 1952 чыл-да Тээлиге төрүттүнген. Ол бичизинден-не хуреш сонур-гаар, үжилери-биле бо-ла ыймактажы берген турар. Ба-рыын-Хемчик кожуунга эртип турган тыва хуреш оюннарынга үжүүр былаажып чораан мөге. Ак-Довурактың Даг техникумун

дооскан. Амгы үеде Чадаана хоорайда техникумда ажилдап турар. Хостуг үезинде тыва хурешти бичии, элээди оолдар-га өөредип турар. Ооң шаңнал-макталы хөй.

Чоокта чаа Даа кожууннуң 250 чыл болган байырла-лынга хүндүлел бижики-биле шаңнаткан. Ол — Тываның шыырак дээн мөгелериниң бирээзи.

Дарый-оол КУУЛАР,
РФ-тиң спортунуң хоочуну.
Чадаана хоорай.

«Шынынның» почтазындан

КАЛЫН ДАРГА

Да-чурттуң Улуг дайынының нде маадырлыг Кызыл Ше-е дузалаан хөй араттарның айында республиканың со-нарынга Улуг Тиелелгениң ылында бижип турганы тыва туң немец-фашизмни чылча-арынга кириген үлүүн бе-биле үнелээни, амгы үениң назынныг кижилери фрон-дузалаан араттарны ут-ч, оларның дугайында анык-кеңге төөгүп берип турары-ның чорук-тур деп билдим.

кончуг күш-шыдалдыг 5 шарыны фронтуга харам чокка берген. Хөй малдан аңгыда, самолет садары-биле 1800 тыва акша-ны өргүп сунган. Ийи-Талдың чонунуң фронтуга дузазының дугайында ол үеде ТАР-ның Биче хуралының даргазы турган Хертек Анчимаа номунда бижээ-нин номчаан мен.

Калын-оол Кыргыс хөй уруг-дарыглыг чораан: 3 кыстыг, 5 оолдуг. Бо хире хөй ажи-төлдү бодарадып, азырап өстүрген ава Дамбыр Байыровна Кыргыс иениң алдарының хөй медальда-ры-биле шаңнаткан. Өг-бүлениң хөй ажи-төлүнүң улуглары — уруу Баратмаа, оолдары Дакпа, Хүлер-оол олар. Улуг уруу Бар-атмаа Кыргыс авазы-биле кады хол-хаптарын, чолдак, чылыг тоннарны эттеп каан алгылардан даарап, хой-өшкү дүгүнден кыл-ган чүндөн уктарны аргып, фрон-туже чорудуп, 1941 — 1945 чыл-дарда фронтуже чорудар белек чыылдазынга дузалажып турган. Оолдары Дакпа биле Хүлер-оол

хөй малын кадарып, чайын та-раа-быдаа тарып өстүрүп, сиген-ширбиш белеткелинге ажил-даар чорааннар. А өг-бүлениң эр ээзи, уруг-дарыының адазы Калын-оол Бызазович хөй мал өстүргени, фронтуга дузалааны дээш, Тыва Арат Республиканың ордени-биле шаңнатканын би-лип алдым.

Калын-оол Кыргыс Ийи-Тал сумузунуң парторганизация секретары база турган. Чон ону хүндүткел-биле Калын дарга деп адай берген. Аныяндан эгелеп ооң кылбаан ажиы черле хо-вар. Садыгжылап, малчыннап, школага таңныылдап, тудугга бызаңчылап-даа чораан.

Мындыг ажил-ишчи ада-ие, өг-бүле Ийи-Талга чурттап, ажилдап, маадырлыг улуг ажил-херекти бүдүрген. Калын-оол Бызазович биле Дамбыр Байы-овна Кыргыстарның амгы сал-галдары оларга чоргаарланыр ужурлуг.

Анзатмаа МОНГУШ,
хоочун башкы.

Өвүрдөн медээлер

«ЧОНУМ-БИЛЕ БОЛЧАГ»

Россияда чарлаттыгган Чогаал чылынга тураскаат-кан байырлыг хемчеглерниң бирээзи Өвүр кожууннуң Дус-Даг сумузунда чурттап чоруур көдээ бижики, шүлүкчү Биче Күскел-ооловна Монгуштуң чогаадыкчы ажиылынга ту-раскааткан «Чонум-биле болчаг» деп кезээ болуп эрткен. Тываның Чогаалчы-лар эвилелиниң кежигүнү Биче Монгуш «Эне сырыы», «Дүнеки Дус-Даг» деп шүлүк номнарының автору.

Б.К. Монгуштуң чогааткан шүлүктеринге бижээн аялгалар, ырлар Дус-Дагның база бир ховар салым-чаянныг оглу, Тываның культуразының алдарлыг ажил-дакчызы, сурагыл «Доруг-Дайым» деп ырының автору Санчы Кызыл-оолдун адын эдилгезин көдээ Куль-тура бажыңының сценазындан ол кезээ чаңгыланып, сценажыт-кан көргүзүлгө чыгып келген торгалыгжыларның сонургалын хайныктырган.

Дус-Даг сумузунуң «Энерел» хоочуннар чөвүлелиниң дарга-зы Татьяна Донгак, чөвүлелдин

кежигүнү Оюмаа Монгуш, сумунуң Төлээлекчилер хуралының де-путаттары, Владимир Серен-оол аттыг ном саңының эрге-лекчизи Долаана Кертик-оол база суурнуң «Хүлүмзүрүг» ыры бөлгүмү, уругларның «Шыяанам» ши бөлгүмү, «Шыңгырааш» тан-цы бөлүү концертке идепкейлиг киришкен. Бистиң чаңгыс чер-чурттууус, Тыва Республиканың культуразының алдарлыг ажил-дакчызы, композитор Владимир Серенниң «Чалыы назын» деп ырызы дыштанылга кезээзин улам аян-шинчи кирип, каастаан.

Өвүр-Торгалыг чер-чуртун ыры-шүлүккө мөңгөжидип чоруур хоочун, «Шын» солуннуң өскөрлиш чок өңнүү Биче Күскел-ооловна чаңгыс чер-чурттууларының чаа-гай күзээшкinnerин, сөңнээн чечектерин өөрүшкү-биле хүлээп алгаш, деткимчези, бедик үнелээшкени дээш өөрүп четтир-генин илереткеш, удавас ооңушкү ному чырыкче үнер деп турарын дыңнадырга, чон улуг чоргаарал болгаш өөрүшкү-биле хүлээп алган.

АДА БАРДА, ЧОРГААР

Ноябрь 21-де Дус-Даг сумузунуң көдээ Культура бажыңында Адалар хүнүңге тураскааткан байырлыг кезээ болуп эрткен.

Эр кижиниң омакшылы аът-хөл болганда, кезээниң эгезинде аъттар дугайында кино-чурук-ту көргүскен. Суму баштыңы, Төлээлекчилер хуралының дар-газы Светлана Седен-оол, чагы-рыкчы Аполлон Бай-Кара Дус-Дагның төлөптиг адаларына шаңналдарны тыпсып, байыр чедирген.

Хоочуннар чөвүлелиниң дар-газы Татьяна Донгак ажи-төлүн

төлөптиг кижизидип, чон аразын-да макталдыг адаларга байыр чедирип, эр улустуң сүлдөзи бедик, сорулгалары өндүр чоруурун күзээп. Байырлыг концерттин программасы адак-талырга, суурнуң ном саңынын эргелекчизи Долаана Кертик-оол, башкы Айлаң Осурбай, сумунуң хоочуннары, төлөптиг адаларының ажил-херээн мак-таан слайд-көргүзүлгө чонга бараалгатканы солун болган.

Солаңгы ДОНГАК,
Санчы Кызыл-оол аттыг
Культура бажыңының уран
чүүл удуртукчузу.

БӨРҮ САНЫ КЫЗЫРЫЛГАН

Тывада бөрү саны 4 чыл дургузунда организасты-биле даялап келгениниң түңнелинде ийи катап—2010 чылда 2700 сан турганындан, амгы үеде 1300 чедир кызы-рылган.

Алдынган ол хемчеглерниң ачызында чыл санында бөрүлерниң мал ажил-агыйла-рынга чедирип турар когаралын 10 катап эвээжедир аргалыг болган. 2010 чылда ооң кога-ры 300 млн. рубль турган болза, 2015 чылдың эгезинде 25 млн. рубль болган дээрзин Көдээ ажил-агый болгаш аш-чем яамызы дыңнаткан.

Ындыг турбуже, бөрү-биле демиселди ам-даа уламчы-лаары эргежок чугула, чүге дээрге ооң өзүп төрүүр чоруу Тываның девискээринде хөй бо-луп артпышаан, эртемденнерниң санап турары-биле алырга, девискээрге турарының норма-зындан 1,6 катап ажи турар дээрзин Тыва Республиканың Дириг амытаннарны болгаш сугнуң биологтуг курлавырла-рын камгалаарының талазы-биле күрүне комитетиниң даргазы Геннадий Куулар дыңнаткан. Мал-маганның айыыл чок чоруунга болгаш черлик аң-меңиниң деңгизүүрүн тударынга бөрүнүң саны республикага 800

баштан хөй звес болур ужурлуг.

2016 чылда Тывага бөрүнү даялаарының планын эрткен чылдарның деңгелинден 645 сан кылдыр арттырган. Кожуун-нарда хуваалданы ында бар кокайларның санынга онааштыр тургускан. Эң хөйү Каа-Хем, Тожу болгаш Тес-Хем кожуун-нарда, эрткен чылдагы кышкы сезонунда аңыны ажилдак-чылары оларның баш санын тус-туста 293, 249 болгаш 180 кылдыр тодараткан. Чүс ажи араатаннар Тере-Хөл болгаш Эрзин кожууннарның девискээр-леринде, 60-дан 88 баш че-дир Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик болгаш Кызыл кожууннарның девискээрлерин-де санаттыгган. Ол муниципалитеттерге бөрү даялаарының эң хөй квоталарын тускайлаан.

Узуткаан бөрү дээш тыпсыр шаңналдың хемчээлин 2016 чылда, бюджеттин нарыдап келгени-биле, эде көөр. Оон 1 муң хире рубльди кызырар ужурга таваржып турар. Ындыг болганда, улуг бөрү дээш — 8 муңну, бөрзектер дээш 4-4 муң рубльди комитет төлээр.

Дириг амытаннарны болгаш сугнуң биологтуг курлавырла-рын камгалаарының талазы-биле күрүне комитетиниң парлалга албаны.

Василий САЛЧАК
ТГТШИ-нин Эртем архивч

Василий САЛЧАК
ТГТШИ-нің Эртем архив-
нің эргелекчиси, чогаал
лекчиси.

Театр уран чүүлү

СЦЕНАГА АМЫДЫРАЛЫНЫҢ 35-КИ ЧЫЛЫ

Театральная жизнь» сет-дун кол редактору О. Пирова оон дугайында мынча: «Галина Мунзук — амгы кайгамчык актрисазы! Бо үнелелимге бүзүрээр силер — делегейниң театраларына четкен чынгаш чүүн чугаалап арымны билир мен. Ону биле-даа деңнеп болбас». Россияның алдарлыг артиста Галина Мунзук Республиканың алдыг артисти, РФ-тиң Театр элдикчиларының эвиле-Тывада салбырының дарыы оралакчызы, В.Көк-оол хөгжүм-шии театрының артисти Галина Максимовна чугаадыкчы кезээзин 24-те эрттирер деп

«Сес ынак херээжен». Катрин.

— Чогаадыкчы кезээңерни белеткээринге кымнар дузалажып база кымнар киржип турары?

деп бодап турбаан-на ыйнаан? Ада-иенер кайызы-даа Тываның ат-сураглыг артистери, «сылдыстары» болгай. Артист мергежил кандыгыл?

— Артист кижиниң хүлээлге-геи — чонну чырыдары. Көрүкчүлерге классика чедишпейн турар, ону чонга чедирери база бистиң хүлээлгевис. Ол артист кижиге база негеттине бээр. Чижээлээрге, Пушкинниң чогаалдарын школада өөренип, номчуп турар болгай, а ону артист кижиге күүседип турда дыңнаарга, база бир онзагай, сонурганчыг болур. Театрның эки чүүлү — караа-биле көрүп, кулаа-биле дыңнап хүлээп алыры. Чүгле уран чүүлге сонургалдыглар звес, дыл, литература башкылары, филология факультетиниң студентилери, сургуулдар чүге кээп көрүп болбазыл. Албан-на Чогаал азы Орус дыл чылында мындыг хемчеглерни эртти-

лаар кижиге. Эскерип көрүңер даан, уран чүүлге сонургалдыг, спортка хандыкшылдыг уруглар өскээр чардыгар чай чок, үези өйлүг, бурунгаар көрүштүг кижилер боор-дур.

Чогаал чылынга тураскаадып, республиканың школа-чыларының аразында уран чүүл номчулганың конкурстарына жюриге олуржуп турдум. Көдээ-даа черлерден келген уругларның орус дылга шүлүк чугаалаарының чаражын, дылының сайзыраңгайын кайгап ханмадым. Ол дээр-ле база чогаалга сонургалдыг, улус мурнунга үнүп келгеш, туттунуп билер, узун шүлүктү саат чокка чугаалаптар, сайзыраңгай угаанныг уруглар-дыр. Оларның келир үезинге ол дыка ажык-дузалыг.

Бо чогаадыкчы кезээмни белеткээринге меңээ дузалажып турар эш-өөрүм езу-

«Хайыраан бот». Кара.

күүселдези) бар. Нижневартовск хоорайга «Северные встречи» деп конкурска С. Сарыг-оолдун «Авамның кавайы» деп үзүндүзүн күүсеткеш, «Эң-не дээр актер күүселдези» деп дээди шаңналга төлөпиг болган мен. Арменияга, Албанияга база чогаадыкчы фестивалдарга киржип турдувус. «Дерсу Узала» ачы-буян фондузу инвалид уруглар-биле тускай программа тургузуп алгаш, шиижигештер база үндүрүп турдувус. Бо профессионал коллегаларым-биле чогаадыкчы ажылывысты ам-даа уламчылаар бис.

— Ам мурнуңарда планна-рыңар кандыгыл, Галина Максимовна?

— Планнар хөй. Тыва дылга уран номчулга сайзырадыр күзел база бар. Уругларга бир аңгы программа белеткеп алыр. Улуг звес сценага камерлиг номчулгалар, чогаадыкчы кезээлер эрттирерин күзеп турар мен. «Тет-а-тетке» уран номчулгалар, романстар кезээлери, пластика талазы-биле хемчеглерни чүге

Мунзуктар уруглары Светлана база Галина-биле.

— Режиссеру чаңгыскурсум, театр артисти Галина Васильевна Доржу. А танцы тургузукчузу Чойгана Санчай номчулга үезинде холун каяа салып алырында эгелээш, канчаар туруп алырында чедир шупту шимчээшкенин чогаадып турар. Танцылаар бир күүселдем база бар. Оксана Тюлюш биле Илья Синкин шүлүк чогаалдарына таарыштыр классиктиг хөгжүм үделгезин белеткеп турар. Орус дылга эки номчуур күүседикчи тывары база берге. ТР-ниң алдарлыг артисти Виктор Оюнович Наксыл, Эльвира Докулак, аныяк артистер Чечек Монгуш, Саян Монгуш, Айдың Бады-Сагаан, Мergen Хомушку олар киржип турар.

— Аваңар Кара-кыс Номзатовна база шүлүк бижиир турган болгай. Аваңарның шүлүктерин номчуур силер бе?

— Ава, төрзэн чурт дугайында холуvas дээш, баштай классикадан эгелээрин бодап алган мен. Авамның шүлүктеринге тыва дылга аңгы кезээ кылып планныг мен.

— Силерге артист болбас

рер звес, театрның сценазынга классиктиг чогаалдар үргүлчү дыңналып турзун деп бодаар-дыр мен.

Артист мергежилдин өскелерден ылгалы — үргүлчү чон караанга көскү чоруу. Ынчангаш каяа-даа, кандыг-даа үеде бодуңнуң овор-хевириң салбайн, иштики делегейиң байы-дып чоруур ужурул сен. Сцена чугаазын — дикцияң, дылың шыңганнарын сайзырадып, көрүнчүк мурнунга туруп алгаш, дүрген чугаалар чугаалап, хуннүң-не ажылдаар сен. Артист кижиге каяа-даа чорааш, артист адын утпас болза эки. Бир талазында бо мергежил кижиге дыка-ла дузалаар, кижиге кажанда салдынмас, харысалгалыг болур. Артистерниң ажи-төлү сцена артында өзер болгай. Шиилерге, концерттерге ойнап-даа тургаш, ие хүлээлгени күүседип, ажи-төлүнү дөмей-ле карактап, кижизидип чоруур сен. Олар база театр, уран чүүлге сонургалдыг кижилер бооп өзүп келир. «Уран чүүлге ынак, аңаа бичизинден сонургалдыг уруглар кажанда багай орукче кирбес» деп, ачам чугаа-

«Ынакшааннарның амы-тынынга четтингени». Шукинчилер.

луг профессионалдар-дыр. Ылаңгыя Чойгана Санчай, Оксана Тюлюш, Илья Синкин-биле чаңгыс звес ажылывыстыр. Бо эш-өөрүм-биле үзел-бодалдарывыс чаңгыс, чогаадыкчы ажылга дыка тааржыр бис. Олар-биле белеткээр моно-шиилерим (чаңгыс артистиң

организастан болбас деп. Бир-лечылга, юбилейге тураскаадып звес, анаа-ла сагыш-сеткил дыштанып алыр кезээлери чүгле күзелдиг кижилер аразында эрттирер бодалым бар.

Алдынай СОЯН.

Фото-чуруктарны хуу архивтен алган.

ЧАШКЫ ШААМНЫҢ ЧАЙЛАГЛАРЫ

• Сактыышкын •

Шаандан тура Ак-Туруг чонунун арт-сын ажыр Чадаана хемниң унун чурттаан төрөл-дөргүл, ха-дуңма, куда-кууй болган чону-биле төрөл тыртып харылзайыр кол оруу Ак-Хая биле Сарыг-Хөлчүк арттың аразы Хаактыг-Ажык турган. Кара-Суг агып баткан Хаактыг-Ажыктың эдээн дургаар көк-кат, кызыл-кат, инек-караа, киш-кулаа, мөөгү аймааның кааң-даа чылдарда элбээн чүү дээр боор! Колхоз-совхоз турар үелерде сиген-ширбиилди сараат-сараа-ды-биле хол кадыры-биле школа коллективи, өөреникчилер бригадасы кезип ап турдулар. Эрткен вектиң алдан чылдарын сөөлзүредир Сарыг-Хөлчүк арт таварыштыр асфальтылыг орук ажыттынганы-биле Хаактыг-Ажыктап база Адар-Төштөп харылзаа оруу хагдынган-даа болза, ол чоок-кавының чону дортун бодап, Хаактыг-Ажыктап Чадаана хемниң үстүн чурттаан дөргүл-төрели-биле, чай-кыш дивейн, харылзайып, иевис чурту Баян-Дугай, Доскаарлыг, Кызыл-Хавак, Чаңгыс-Хадың бо черлер уунче чажыг чажып эртип чордулар. Сарыг-Хөлчүк артты чамдык улус Адар-Төш деп-ле баар. Чамдыктары-биле маргыжа-даа бээр-дир мен. Харын-даа солун-сеткүүлдерге-даа ынчаар үнүп турар боор-дур.

Сарыг-Хөлчүк ада-өгбелеримниң аңнап-меңээр чери, кыштаг-чайлаглары-даа ол. Мээң төк кээп дүшкен, хиним кескен, өгнүң эргинин баштай артаан черим-даа ол. Өгбелерим чевег-хөөрү-даа ында. Ававыстың баштайгы ынакшылы-даа ында чыдар. Сезен хар кирип ора, аарыгдан бергедээш, сөөлгү шагы чедип кээрге: «Ооң чанынга чыдар мен» дээн чагыын «Сөөлгү чагыг» деп баштайгы бижээн номумда кириген мен. Ону номчаан

чамдык улуска сөглөдип-даа, чалчыдып-даа чорааным таварылгалар бар. Шыны херек, мен аңаа хорадаваан мен. Ававыстың бодап чораан сеткили ыйнаан. Улустун хүлээп алыры база аңгы-аңгы ыйнаан.

Ийе, Сарыг-Хөлчүк Сарыг-Хөлчүк бооп арттар. Ол хамаанчок Буян-Бадаргының улуг байырлалдарга эдертип алгаш чорууру «Шары көдүрер» шолалыг, Моолга шүглүп чораан Чаңмаң мөгениң өгбелериниң чевег-хөөрү база ол арт бети, чаңгыс дөстен он адыр шет үнген чер ол. Чорук-херээм аайы-биле ону таварып эрткенimde, Суг-Бажы чайлагларымны көрүп, кызыл-даван будум хорлай берген ойнап-хөгөп чорааным чылдар талыйтыр ырай берген. Молдурга-шары мунуп, хой-өшкү бажы дозуп, чоогувуста тейжигеш, ооң кырында чалым хая баарында кыс дүңмаларымның хапка шыгжап алыры чараш чуруктарлыг шаажаң аяк бузундулары-биле сайзанактап ойнап чорааны, дүүнүгү чүве-биле дөмей, караамга чуруттунуп көстүп, ишти-хөңнүм, өзүм-баарым чайгаар көдүрлүп кээр-дир.

Чайлагларымыска күскү үеде аалдарның бир байырлалы — дүк кагары, дүк салыры, кидис сөөртүрү. Черле ынчаш, көжүп дүжүп чораан чайлагларымыс Кожай уну: Эзим-Адаа, Узук, Алды, Үстүү Борбак-Арыг. Дүк каккан, дүк салган үеде кончуг шыырак эрлер чүвүрлериниң хончузун дискек ажалдыр дагдынып каапкан, бир кижиниң хей-аът кирип, «бирээ, ийи, үш» дээн командазының аайы-биле дам күш кирип, шала

ковая аарак, савааштарын сыыладыр какканы чоогунда эзим-аргага, хая-дашка чаңгыланы бээр, бичии уруг-дарыг хамаанчок улуг улустун сеткил-хөөнү чайгаар-ла көдүрлүп кээр. Хоюглап дыдып алганывыс хой, өшкү, хураган дүгүн өң-чүзүн аайы-биле шөйбейтир долгааш, дискектенип олуруп алгаш, эрги кидис кырынга дүктү адыш ээжээ-биле, чок болза билек-биле баскаш, дең-дескизин, чуга-кылынын көрүп, өске холу-биле сыыра тыртып чадар. Кидистиң кылын-чугазы оон кончуг хамааржыр. Өг кидизиниң хемчээлин хананың бединге, ынааның узунунга деңнеп, артык-дудуу болбазы-биле чадып кылыр. Чаткан дүктү ооң соонда суглап чаштырар. Суглап чаштырар дээрге хоочун дүк салыкчызы кижжи солагай холунда суглуг хумуңчугажын ийлендире аарак, а оң холунуң адыжы-биле аккан сугну чедиштир дески чаштырары ол. Ол бүгүнү кылып алган соонда, суглап каан дүктү ыаш өзекке дескинди аарак, кырындан чеп азы хендир-биле так быжыглай аарак, тыртып чууп чоруй, өзектиң ийи уштарының аразында хендирни дески кылдыр быжыглай шарыптар, оон холу-биле сөөртүп чоруй, аът мунукчузунга хүлээдип бээр. Кидистиң эки сырлыры аът мунукчузундан база дыка хамааржыр. Баштай оожум сөөртүп чоруй, дүргедип, шошкуй аарак ыры ырлап чоруурга, чорук чогуңгур боор. Акывыс Бартына дүк сөөрткенде, ырлаары дам баар. Ол ырлай бээр, кижилер: «Оош, Бартынажык, оош» — дижи, соонче көрүп алган, хей-аът ки-

рип турганын бо-ла дыңнаар мен.

Кидистен ширтек кылып, хээ-леп, сырып деп чүве кончуг берге-даа, нарын-даа ажыл. Кидис хээзи бөдүүн-даа, нарын-даа боор. Бичиимде авамны көөрүмге, доңгайтыр салып алган согаажының кырында чыткан кидисти чоон шивегей, ине-биле сырып органын көөр мен. Ол аразында саар-тудар инээ, анай-хураганы, ажы-төлү база бар. Чүү-даа чүвеге четтигип-ле чоруурлар ийин.

Ававыстың сырып кылганы ширтээн ажы-төлү ам-даа эдилеп чоруурлар. Эки кылган эт элөп читпес. Каш-даа салгал дамчырын көрүп чор бис. Доора дурту оруннуң дооразы хире хемчээлдиг арнын ак танактар-биле каастап кылган узун, тыва сыртың сөөлүндө сууржуң байдалче көжүп келгеш, эрги-каксы чүү-хөө-биле кады черге хөөп кааш, ававыска чаа кончуттурган мен. Ажы-төлүнүң хини, хылбыктаан баш дүгү ында шыгжаттыг чүве бооп-тур. Хончузун угулзалап кылган думчуктуг кадыг ийин үзүлгүжө кеткен мен.

Черле ынчаш, шаанда улустун кылган эдизин быжыны! Ол үеде өгнүң кидизи өл-чаа эртпес. Бода мал кечинден эттеп, ыштап кылган хем идик часкы өл хардан көңгүс өтпес, ыштап кааны ол хире шынарлыг, быжыг боор-дур. Колхоз-совхоз турупканда, будук сиңирген бродни идикти даштын-дан көөрге, дас кара, шевергин, чараш-даа болза, кадыр-берт дагыл черлерге, часкы өл харга черниң ийленчээниң аайы-биле шавыжып-майтайып, иштинде оьду ызыртынмас боор-дур.

Тыва кижжи кырып назарда, сөөлгү оруу чоокшутуу соонга артар ажы-төлүң кижжи болза, кыс аайы, эр болза, эр аайы-биле, бир-те аазап арттырары ыдыктыг сүзүглел. Кырган-авам «чү-да», чаа кылдырткан эзер, чулар, колун-чирим, шавып эзеңгилер төрөпчилиг дору огулунуң огу, меңээ, дамч кылдыр аазааш, чаңгыс ол чанынга Хаактыг-Ажыкка «ч-рын» дилээн болган.

Бирги класска өөр турумда, бо чүүлдэ эдилеп турганы бир кижжи авам арай деп катап-катап кылып тургаш, бүрүнү-биле тирип алганын сөөлүндө бы мен. Школа назыны чет бичии турумда, Чадаана релдеп ажарда, мени ушк эдертип алыр. Кара-Суг орук кыдыы дең кырынга таап, аъттан дүшкеш, азы дээжизи көгээржитиң аажыткаш, ол-бо чүкче чаа эрни бырлаңайнып, чугаа турганын көөр мен. Ам бо чорааш, кырган-авам биле иешкилерниң чыдар чери деп билдим.

Кандыг-даа кижжи амыдылының аай-дөдир, ээр-дуроктарының шаптаразына ынаа таваржып чорза-даа чаа шаанче хая көрнүп, ал-боду сеткил-сагыжы сергек сүзүү, хей-аъды, буян бөдик-ле чорза, хүннээр Тыва чуртунга чүге-даа апарпас, бажы бөдик чоргаар чор.

Маадыр-оол АР

Кызыл хоорай.

БИРГИ ДООЗУКЧУЛАР

1996 чылда Тываның Күрүне университетинин зоотехния факультетин бир-ле дугаар 46 кижжи доостувус. Тыва Республиканың ынчангы Президентизи Шериг-оол Дизижинович Ооржак боду кээп, аравыста 6 кызыл диплом-биле дооскан эштеривиске байыр чедиргеш, дипломнарын тывыскаан. Олар кымнарыл дээр: Алдынай Ооржак, Елена Череве, Сергей Кожеников, Игорь Греникин, Чечена Чаш-оол болгаш Рита Монгуш. Бистерниң хей кезиивис үениң аайы-би-

ле ийи дугаар эртем чедип алгаш, башкылап, иштики херектер органнарында ажылдап чоруурлар.

Бистиң аравыстан дооскан эртемниң шынны-биле бадыткап чоруур эживис, бөлүүвүс даргазы чораан Арис Маадыр-оолович Сааяны демдеглевес аргажок. Ол төрээң сумузу Бижиктиг-Хаяга бөдүүн бригадирден кооператив даргазынга чедир депшээш, чонунуң бүзүрелин алгаш, чагырга даргазынга ажылдаан. «Арага ишпес, элээр чорук» деп программа-биле ажылдааш, сумузу респ-

убликага көскүзү-биле көдүрдү. Чаңгыскурсчусу ажыл-агый сайыдынга чедир депшип ажылдаанын бо хүнде республиканың ветеринарлыг хайгаарал төлө даргазы болуп ажылдап чоруурга чоргаарланыр.

Тываның Күрүне университетинин 20 чыл оо-кады дооскан эш-өөрүмге, бисти доостурган башкы аравыска солун дамчыштыр байыр чедирип олур мен.

Хөөмей, сыгыт, каргырааны хостуг салыр
Хөглүг-баштак Белек, Артур, Сарыг-оол дээш.
Алды хылдыг гитараны хөөннеп ырлаар,
Адыгжывыс, Мергенивис, кымны чок дээр.

Арыг-Бажы, Арысканның, Межегейниң
Арбын дүжүт ажаалдазынга турганывыс
Аныяк-чаш, чалыы үе эрте берди,
Амдыы чылын 20 чыл боор, демдеглезе?

ЧАҢГЫСКУРСЧУ

Уттундурбас студент чылдарымны
Утпайн чор мен, сактып чор мен, чаңгыскурсчун.
Салым-чолдун чаяап кааны сенде болгаш,
Сеткиливис дүжү берген ужуру ол.

Бир-ле дугаар сени көргөш, чаңгыскурсчун.
Бажым тудуп, папкам тудуп, деридиксел.
Дыдырарган кара чажың чарашсынып,
Дыңнап ханмас хоюг үнүң сонуургадам.

Сактып кел даан, каяа ийик, чаңгыскурсчун.
Сарыг өңнүг күскү бойдус турар өйдө,
Ылап черле дидимненип сеңээ баргаш,
Ынакшылым сөглөп берген үем ол-дур.

Ам бо хүнде авыралдыг ада-ие
Ангелина, Алена, Аманда деп кыстарлыг
Амыдырал-чуртталганың оруун тудуп,
Аас-кежик бисти ойбаан, чурттал чор бис.

Эрес МОНГУШ

Хөндөлөң суур.

ЭР УЛУС ИДЕПКЕЙЖЭЭН

Республиканың чону 21-де Адалар хүнүн үш чыл демдегледип эрттир- онзагай байырлалдың үр болбаан-даа бол- кижиги — быжыг туруш- сөс — өөредиглиг» деп угаадыгны эр улус амы- чуртталгазынга бедик- сүзүк кылдыр медресеп эгелзэнин чон эскерип ниитилелге эр кижиниң үн, сүлде-сүзүүн көдүрер биле чорудуп турар терге эр улустун киржил- депкейжээнин школаларда чөвүлелдериниң ажылы- ырында бадыткап турар. иин суурда Культура- ыга ноябрь 13-те кожуунуң илге эргелели адалар- тураскааткан «Мен төрел- үн уламчылакчызы, салга- ада мен» деп кожуунуң эр- чыбыжын эрттирген. Эге- Эрзин ортумак школазының азының 9 өөреникчизи- ың эр улустунуң хажыдып 9 дүрүмнерин» чыылган- аныштырган. Ооң соонда- рүзүндөн келген төлөптиг- ны сценаже чалааш, олар- ун чагыргазының байыр- ен бижектерин болгаш- гелектерин тывыскан.

Даг ортумак школазының- ы Энер-оол Эрес-оолович өөредилге эргелелиниң- зи Лиана Валерьевна- ар, Кызыл-Сылдыс ор- школазының башкызы

Армрестлинг үезинде Лойгу Андриан, Монгуш Юрий.

бүрүзүңгө, школаларга болгаш ал- бан черлеринге арагалаашкыга удур дээштик хемчеглерни алырын кожуунуң адалар чөвүлелиниң даргазы И.К.Ламажап саналдады. Сарыг-Булуң сумузунуң чагырга даргазы Оксана Ховалыговна Баа- дыр сөс алгаш, кожуунуң болгаш сумуларның адалар чөвүлелдери тодаргай ажилдарны чорудуп ту- рарын демдегледип. Ада кижиги дээр- ге өг-бүлениң, аймак чоннуң кол чөлөнгийи болгаш камгалакчызы болур улуг харыс салгалыг кижиги- дир. Ындыглар бистиң аравыста эвээш эвес, оларның ат-алдары, бедик сүлде-сүзүү аныктарга үлөгер-чижек болуру чугаажок. Эр улустун ат-алдарын, сүлде-сүзүүн бедидеринге херээжен улустун

«Эрзинниң күдээлери» деп мөөрейни эрттиргени дыка солун болган. Аңаа Мөренге Тес-Хемден келген күдээ Сергек Сирик, На- рында Төре-Хөлдөн күдээ Хүлпер- оол Танаа, Эрзинде Барыын-Хем- чиктен күдээ Ролан Кара-Сал, Бай-Дагда Барыын-Хемчиктен күдээ Олег Папын олар спорттун болгаш уран чүлдүн хевирлеринге мөөрейлешкен. «Тергиин күдээ» деп атка Нарындан Хүлпер-оол Та- наа, «Онзагай күдээ» — Мөренден Сергек Сирик, «Чогаадыкчы күдээ» — Эрзинден Кара-Сал Ролан, «Спортчу күдээ» — Бай- Дагдан Олег Папын болган. Олар- га дипломнар болгаш 500-500 рубль шаңналдарны тывыскан.

Адалар чыбыжы эгелзэриниң мурнунда уругларның спорт шко- лазынга сумуларның адаларының аразынга спортчу маргылдаа болган. Команда бүрүзүндөн 5 кижиги шой көдүреринге, аргамчы тыртыжарынга, хол басчырынга, баскетбол бөмбүүн кири октаары- га, дартска, хөглүг старттарга мар- гышканнар. Маргылдааны спорт школазының тренер башкызы Сергей Соян-оолович Ондар бедик деңгелге эрттирген. Түңнелинде Бай-Даг сумузунуң чагырга дар- газы Андриян Широкович Лойгу баштаан найыралдыг команда бирги черни, хүндүлел бижи- ги болгаш акша шаңналын ап, адаларның республика чергелиг маргылдаазынга киржир эргени чаалап алган.

Сарыг-Булуң сумузунга адалар чөвүлелиниң «Культураның хөглүг баштак адалары» деп мөөрейин чон улуг сонуггал-биле көргөн. Ноябрьның эгезинде Эрзин ор- тумак школазының хуралдаар залынга эр башкыларның чы- ыжыга «Кижизидилге ажил-чо- рудулгазынга эр башкыларның ролу» деп айтыргыны «төгери- к столга» сайгарып чугаалашкан. Кожуунда 46 эр башкылар бар. Аңаа эр кижиниң ат-алдарының болгаш кижизидилге ажилыга эр башкыларның ролунуң дуга- йында ажык чугааны кылып, үзө- л-бодалдарын солушкан. Чыышка кожуунуң эр башкыларының чөвүлелиниң тургузуун чаарт- каш, ооң даргазынга хоочун баш- кы, амгы үеде уругларның спорт школазының директорунуң ора- лакчызы Сергей Соян-оолович Ондарны соңгуп алган.

Халарбаа КАРА-ООЛ.

Эрзин кожуун.

ХЕЙ-АЪДЫҢАР БЕДИК ЧОРЗУН!

Шагаан-Арыг хоорайда «Ак баштыглар» ансамбли 7-9 кижиден тургустунган. Ансамблдин кижигүнү Дар- жаа Ховалыгович Дугур-Се- рен Тыва АССР-ниң алдар- лыг агроному, 87 харлыг. Ол балалайкага улустун ыры- ларын күүседип турар. Ооң уругларының уругларын беш салгалга чедир даңзылап тургаш, шуптузун санаары- выска, база 87 болду.

Өске киржикчиге Семен Арышович Балган — бүгү на- зынында чолаачылап чораан, бот-тывынгыр композитор. Ол чүлге ыры-хөгжүмге эвес, спорттун бүгү хевирлеринге киржир. Волейбол ойнап тур- гаш, чаңгыс-даа бөмбүк оскун- мас боорга, ону Сарбашкын деп шолалап каан. Чадаг ча- рышка шылгарааш, Кымыскай деп атка, хүрешке бодундан улуг деңзиги мөгелерни ок- тааш, «Домкрат» деп шолуга чединген.

Кара-кыс Монгушевич Семис-оол (86 харлыг) уран

чүлге, танцыга сонуггалы, Балтий далай флорунга шериг албаны эрттирип тургаш, ма- трос танцыны теп өөрөнгөш, эгелзэн дээр кижиги. Эң ылаңгыя тыва улустун танцыларын боду чогаадып тургускаш, күүседип кижиги.

Элзэн каш номнарның ав- тору, Тываның Чогаалчылар эвилелиниң кижигүнү Арагачы Дембилдеевич Донгактың пас- портта бижээн ады ындыг-даа болза, 84 хар назынының иш- тинде арага амзап көрбээн.

Аныяк пенсионерлер Вла- димир Доржуевич Ондар, Ана- толий Спартакович Уйнукай база бо ансамблде киржип турар.

Концертивисти халас көргүзүп турар бис. Улуг-Хем кожуун чагыргазының даргазы Мерген Анай-оол, өске кожуун- нарже концерт көргүзүп чоруур дээривиске, машина-балгат, кывар-чаар материалдар-биле хандырып берип турар.

Дадар-оол ДАНЗЫН-ООЛ.

ЭРГИ-БАРЛЫЫН ЭРГИП ЧОРЗУННАР

«Чаңгыс хүн-даа чарылбайн,
Чартык чүс чыл кады чурттаан
Эзир куштуң ораны боор
Эрги-Барлыын эргип чорзун...»

дээн хей-ле йөрзэл сөстөрүни Демир-оол Лаа-Сүрүңович болгаш Елена Дыртый-ооло- овна Сааяларның кады чурт- таанындан бээр 50 чыл болган алдын кудазыга чыылган чону салып, оларның амыдырал- чуртталгазында, ажил-ижинде чедишкыннерин демдегледип, өөрүшкүнүң сөстөрүн чугаа- лап, моон-даа соңгаар хей чыл чурттаарын, кол-ла чүве, кадык болурун сеткилиниң ханызын- дан күзеп турганнар.

Бо спортчу өг-бүлени, оларның ажы-төлүн — спорт- чуларны таныыр, билер кижилер бистиң республика- выста эвээш эвес. Демир- оол Лаа-Сүрүңович «Спорттун хоочуну», «РСФСР-ниң Улус өөредилгезиниң тергиини», «Күш-культураның болгаш спорттун тергиини», «ДОСААФ- тың тергиини», 2005 чылда чүлге 5 кижиге алган «РФ-тиң күрүнениң спорт комитетиниң 80 чыл ою» деп медальдың болгаш өске-даа спортчу бе- дик аттарның, шаңналдарның эдилекчизи. Ооң оглу, До- зураш Демир-оолович Саая хей шаңналдарның эдилек- чизи. Адашкылар кайызы-даа Кызылдың башкы училищезин- ге хей чылдарда күш-культура башкылап, ажилдап, респу- бликага болгулаан волейбол, футбол маргылдааларына чемпионнарны белеткеп, өг- бүлениң кежүгүннери алыш- кылар Президентиниң кубогу дээш волейбол маргылдаа- ларына чылдың-на шаңналдыг черлерни ээлеп чорааннар.

Демир-оол Лаа-Сүрүңович 1965 чылдан эгелзэш, Барыын- Хемчик кожуунуң Эрги-Бар- лык школазынга күш-культура башкылай бергеш, кожуунуң «Урожай» командазының удур- тукчузу болуп, эш-өөрү-биле республика чергелиг мар- гылдааларга 1-ги черлерни

үргүлчү ап келген.

Елена Дыртый-ооловна Саая ажы-төлүнүң спортка хан- дыкшылдыын эскерип кааш, оларга эптиг байдалдарны, спортчу шөлчүгештерни тур- гузуп берип келгенинден, улуг уруу Розазындан эгелзэш, оол- дары Роман, Дозураш, Тимур, шуптузу спортчу орукту шилип, спортчулар апарганнар.

Оларның алдын кудазы- га чаладып келген дөргүл- төрөлдери, эш-өөрү болгаш ажы-төлү, оларның ажы-төлү шуптузу, чаа өгленгеннерге ам-даа чартык чүс чыл кады чурттап, каң дег кадык болу- рун күзеп, байыр чедирген- нер. Белек кылдыр, столдар аайы-биле бөлүк болуп алгаш ырлажып, уйнуктары шүлүктөп, танцылап турда, сагыш-сеткил каттырып турганзыг апаар чорду.

Алдын кудуга чедир кады чурттап, амыдырап келгениниң чажыды, ийи кижиниң ара- зында шынчы ынакшылы, бот-боттарын хүндүлөжип, дыңажып билири деп чүвени сөс ап чүве чугаалаан хоочун- нар демдегледип турганнар.

Бо алдын юбилейге эң- не солун белек — оларның чер-чурту Эрги-Барлыктан хей төрөл чону күсүк дүжүдү- биле аалдап келгени болган. Ол черден келген күдээзи, культураның алдарлыг ажил- дакчызы Данил Хаакович Хо- мушку, ооң уруу Урана Да- ниловна баштаан төрөлдери Сааяларга Час-Адырның, Шыраа-Булактың эм аржаан- нарын, тайга-таңдызының, кат-чимизин, тооруун, эм оы- тарын, арга-арыының чыжыр- ганазын, ыт-кадын, ак чеми ааржы, саржаг, хойтпак быш- таан, сүт арагазын дээш, бүгү- ле байлаан сөңнээни солун болгаш өөрүнчүг болган.

Галина ХОМУШКУ.

Спартакиада тиилекчизи Бай-Даг сумузунуң командазы.

Занаа Миланович Мин- ир ада кижиниң уруглар- дилгезинге ролунуң, өг- кижизидилгениң чугу- ырыгларының, уруглар- дилгезинге ада кижиниң ылгазының аңгы-аңгы- ыриниң дугайында солун- дерни, чижектер-биле- ып тургаш, кылганнар. иңүң төл эмнелгезиниң Аржаана Артуровна Мон- гү үеде эр улустун өлүп- чоруу, херээжен улус- тазерге, көвүдөп турарын- раадал-биле чугаалады. илда кожуунга чок болган- ың 53,5 хуузу эр кижиги- бо чылдың 10 айы-биле- 68,6 хуузу эр улус болган. и чылдагааны — арага- н.

ин сумузунуң адалар- иниң араганың хоразының ооң уржуктарының дуга- наңгыс чер-чурттугларына- ын бо чыыштың киржик- нге таныштыргаш, суму

дузазы улуг. «Аъттың чаражы — эзеринде, аданың чаражы — кадайында» деп үлөгер домак ону бадыткап турар. Ынчалза- даа сөөлгү үеде херээжен чон эр улустан дудак чок арагалаар, өг-бүлөзүндө ажы-төлүн каапкаш, бажыңнар кезип, арагалап чоруур авалар бистерниң аравыста бары харааданчыг-дыр. Оларның-биле хараадыг-аажы-төлүн демнежип чору- дарынче ол кыйгырды.

Дараазында школачылар ара- зынга адалар темазына чарлат- тынган мөөрейлерниң тиилек- чилерин шаңнап-мактаан. Эр кижиниң ат-алдарынын, сүлде- сүзүүнүң дугайында тыва чоннуң езу-чаңчылдарын, оларның мерген угаадыгларын өөреникчилерниң угаан-медерелинге быжыктыр хевирлээриниң янзы-бүрү ар- галарын школа бүрүзүңгө ада- иелерниң киржилгези-биле ап чорудары чугула.

Адалар чыбыжының киржик- чилеринге кожуунуң Культура- бажынының ажилдакчыларының

Выходные программы мероприятий

3+
тел.: 2-11-41

80-ый юбилейный театральный сезон

Виктор Жижин

ВОЛШЕБНЫЙ ЛЕС

Сказка идет на русском языке

Принимаем заявки на новогодний выездной спектакль «Волшебный лес». На стационаре спектакль «Смышленный мышонок в Австралии» и околоселочное представление с Дедом-Морозом и Снегурочкой.

5+
тел.: 2-11-41

80-ый юбилейный театральный сезон

ЗАВАРА МИХИЛ

«СМЫШЛЕННЫЙ МЫШОНОК В АВСТРАЛИИ»
МУЗЫКАЛЬНАЯ СКАЗКА

РЕЖИССЕР – СЮЗАННА ООРЖАХ
ХУДОЖНИК – МАЛНАЯ ХОМУШУ
КОМПОЗИТОР – АЯНА ОЮН
БАЛЕТМЕЙСТЕР – ЖАННА АЕМЧИК

ОКОЛОСЕЛОЧНОЕ ПРЕДСТАВЛЕНИЕ

Реклама

SAMSUNG .ВИДИКОН-Сервис

септелге төвү.

Samsung, Бирюса, Вено заводтарының бұдүрген амыдыралдың нарын техниказын гарантия езугаар ХАЛАС септээр.

- Гарантия чокта калдыг-даа техниканы:
- соодукчуларны,
- ЖК база бөдүүн телевизорларны, DVD, СВЧ, чургайлыг фотоаппараттары;
- хөп чуур автомат, чартык-автомат машиналары септээр бис.
- Пенсионерлер чингелделиг.

Адреси: Кызыл хоорай, Московская кудумчузу, 24.

Ажылдаар шагы: 9:00-18:00. Тел.: 8(39422) 5-67-60
Субботада 10:00-14:00 8-929-317-91-61.
Улуг-хүн дыштаныр хүн. Телевирлиг үндезинге

УАЗ автомашинага арты кезектерни

барын садып ап, чогуң чагыдып ап болур. Чагыда өртээниң 50 хуузу баштай төлөп алыр. Өртээ Ново хоорайны. 20 хууга чедир чингелделиг.

Магазин «Регион 17»,
Интернациональная кудумчузу, 115, (2 дугаа)
Тел. 8(394-22)-6-60-40, 8-913-358-08-88.
ИП ФАТЕЕВ А.Ю. ОГРНИП 3151719000044
Телевирлиг үндезинге

Садыг-тудуг компаниязы «СТРОЙ МАСТЕР»

Кылып турар ажылдарывыс: бажыңнар, садыг ражтар. Тудуг материалдары, соңгалар, эжиктер, газ гипсокартон болгаш белен бажыңнар комплект бензоэлектростроительстволор, быжыглаашкын (к пластик соңгаларга херек чүүлдер садып турар би Банк, Альфа-банклар таварыштыр чээлиге баз ап болур.

Тел.: 8-923-555-77-27; 8(39422)2-27-27
Адреси: Кочетов кудумчузу 162/1.
Телевирлиг үндезинге

КЕМДЭЭН КИЖИГЕ ДУЗАНЫ ЧЕДИР

2015 чылдың ноябрь 12-де Эрзин кожунун Мөрөн с ырак 50 км черге Марат Тукчеевич Комбу пөштен кээп ду дээн. Озал-ондакка таварышкан кижиге дуза дилээн меда МЧС-тиң ажылдакчыларынче дыңнаткан. МЧС-тиң мед сумудан төрелдери аъттарлыг тайгаже чорупкан. 2 «УАЗ оларның соондан база чораан. Аъттарлыг оолдар 2-3 хо ара одаганып хонуп чорааш, Пөштүг-Адыр деп арт кыры налыг улузу-биле душчуп алган, кемдээн кижини 4-кү хүнү чедирип, кежээ эккелген. Ынчангаш бо дуза чедирген оолдар эмчилерге, эш-өөрүңге, төрелдеринге улуу-биле четтирди тан түрөп чорааш эккелген оолдарның аттарын солун та адап, мөгейдивис.

Нынмыр Буян, Моң Айдың, Дирчин Адис, Дирчин Адыгж Валентин, Аракчаа Анатолий, Ооржак Айдыс, Домаа Төлө Чаян, Серенмаа Белек, Монгуш Меңги, Сандак Айдыс, Ар тыш, Тангыт Чимит, Херел Карим, Учурал Белек Юрьевич, А Дайович, Сергей Николаевич, Шолбан Крыловович, Иргит С Кызыл-оол Аян, Чараш-оол Бады-Шулуевич, Артур Кы Сергей Орусович.

Өөнүң ишти, ада-иези, төрелд

Мөгейиг

Бистиң ынак, чаптанчыг, чассыг, чаш, орлан-шоваа кызывыс, уйнуувус, Кызыл хоорайның №3 дугаар школ 1-ги класының өөреникчизи **Олча Шораановна МОНГУШ** тен ада-иезинден, ынак акызындан, чоок кижилеринден өртемчейден кезээ мөңгедэ чарлып чорупкан.

Уруувусту сөөлгү оруунче үдежип, биске берге үе ральдыг база материалдыг дуза чедирген, ырак-чооктан төрелдеривиске, Өвүр кожундан келген даайларынга аваларынга, Кызыл хоорайда чурттап чоруур төрелдер база Сүт-Хөл, Чөөн-Хемчик, Аянгаты, Кара-Хөлден Кызыл хоорайдан келген кудаларывыска, Кызылдың №3 школының башкыларынга, уруувустуң чаңгысклассчыла акызының, угбазының чаңгысклассчыларынга, хоорайны дугаар үндүрүг инспекциязынга, Реснакодиспансер, Аз коллективтеринге, ада-иезиниң чаңгысклассчыларын өөрүңге дузалашканы дээш черге чедир мөгейдивис.

Даайы Өнөр Андреевич Сунд

Байырлал эрттирер зал «ЧИНГИС-ХААН»

Куда-дой, уруглар байырлалдары, юби-лейлер эрттирер турар бис. 350-ден 500 олуттар бар. Адреси: Заводская 2а.
Харылзажыр тел.: 8-923-385-05-75.
Телевирлиг үндезинге парлаан.

Кызыл хоорайда хуужуттунган чер садып тур мен.
Тел: (8394-22)5-00-52
Телевирлиг үндезинге парлаан.

ГБПОУ РТ «Тувинский сельскохозяйственный техникум» объявляет набор на курсы

1	Бухгалтер малого предприятия с ведением учета в 1С Бухгалтерия — подготовка — 1 месяца
2	Ведение бухгалтерского учета в программе 1С Бухгалтерия — 2 недели
3	Оператор ЭВМ — 2 недели
4	Основы работы в сети интернет — 2 недели
5	Слесарь по ремонту автомобилей — 1,5 месяца
6	Секретарь делопроизводитель — 2 недели
7	Фермер-предприниматель — 1 месяц
8	Электросварщик — подготовка, переподготовка на разряды

Начало работы курсов по мере комплектования групп.
Справки по телефону: 2-74-26; 8-923-382-88-84; 8-923-541-55-57

Лицензия А №01077 от 12 мая 2009г. Службы по контролю и надзору в сфере образования Республики Тыва.

Типография ООО «ПЕЧАТНИК»

реализует бумагу «Снегурочка» (количество ограничено)

Готовые книги регистрации длительного и постоянного срока хранения, БСО (от 030 коп), этикетки и т.п.

г.Кызыл, ул. Красноармейская 100, офис 16 (цокольный этаж)
к.т. 8-394-22-2-15-08; 8-923-269-13-09.
Телевирлиг үндезинге парлаан.

«ШЫН»

ТУРГУЗУКУЧУ: Тыва Республиканың Информатизация болгаш харылзаа яамызы.

Кол редакторнуң хүлээлгезин күүседип турар Ш.М. СУВАН.

Индекс 667000. Кызыл хоорай, Красноармейская, 100.

РЕДАКЦИЈАНЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ: кол редактор—2-01-35, секретарь — 2-30-69, редакторнуң оралакчызы — 2-17-91, бухгалтерия — 2-18-10.

КИЛДИСТЕР: Социал камгалал болгаш хөй-ниити амыдырал килдизи — 2-03-88. Реклама, чарлал килдизи — 2-18-10, Тел/факс (394-22) 2-30-69.

Солун келбейн барганда, 3-14-94 телефонче долгаар. Неделяда үш катап үнер. Хемчээли 2 парлаар ама.

Тираж 4457. Номерни парлаалгаже дужаганы: график езугаар — 21.00, херек кырында — 18.00.

Расч. счет № 40603810900004000277 Корр.счет № 30101810500000000000 БИК 049304735 ИНН 1701008465 КПП 170101001

ОАО АБ «Народный Банк Республики Тыва» г. Кызыл.

Харылзаа, информация технологиялары болгаш массалыг коммуналар адырынга хайгаарал талазы-биле федералдыг албаннның Тыва Республикасы-биле эргелели «Шын» солунну 2012 чылдың декабрь 3-те бүр Херечилелдин дугаары — ПИ № ТУ17-00068. Индекс 11530, 31730.

«Тываполиграф» ААН-ге парлаан. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко Солунда парлаттыг материалдарның авторларының бодалдары редактуржу-биле дүүшпейн барып болур. Айыттыг саннары болгаш еске-даа лары, дыңнадылары дээш авторлар боттары харыылаар.